

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

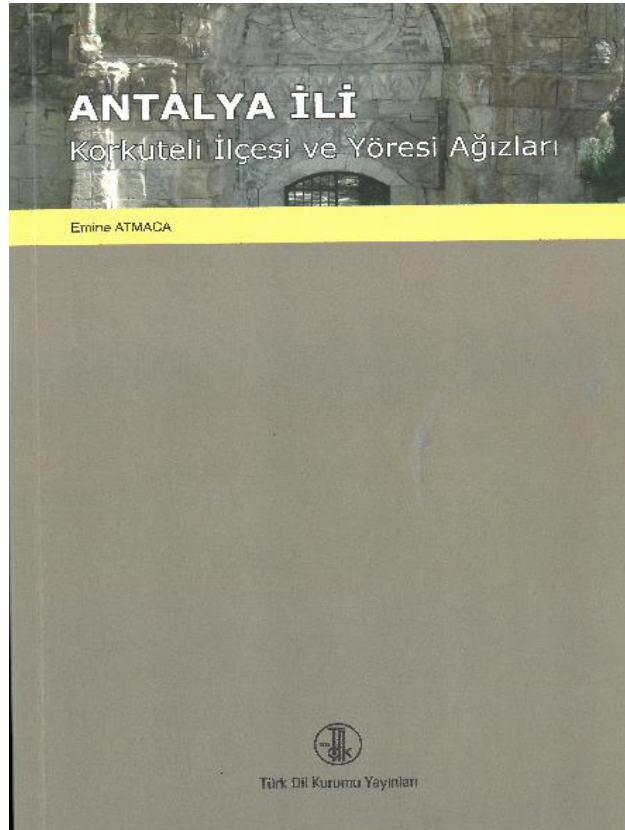
2018, Yıl:6, Sayı:13

Geliş Tarihi: 27.03.2018

Kabul Tarihi: 05.05.2018

Sayfa:506-510

ISSN: 2147-8872

Dr. Öğr. Üyesi Emine ATMACA, “ANTALYA İLİ KORKUTELİ İLÇESİ VE YÖRESİ AĞIZLARI”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 378 s. ISBN: 978-975-16-3328-6

Özlem Güzel*

Giriş

Türkiye Türkçesi ağızları üzerinde yapılan derleme çalışmalarının başlangıç tarihi 1860'lı yıllara kadar uzanır. İlk çalışmalar, bir iki istisna dışında genellikle yabancı

* Araştırma Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, [orcid.org/ 0000-0003-1081-2275](https://orcid.org/0000-0003-1081-2275), ozlemavci@akdeniz.edu.tr

araştırmacılara ait olduğundan 1860-1940 yılları arasındaki döneme yerli Türkologlar tarafından “yabancı araştırmacılar dönemi” denir. 1940’lı yılların başlarında Ahmet Caferoğlu’nun Anadolu’da yaklaşık 20 yıl süren ve 9 ciltlik bir külliyyattan oluşan yayın çalışmaları¹ ile birlikte “yabancı araştırmacılar dönemi” kapanmış ve “yerli araştırmacılar dönemi” başlamıştır².

Türkiye Türkçesi hakkında yapılmış veya yapılacak ağız bilimi çalışmaları, Türk dilinin yapısını tam olarak ortaya koymak, doğru bir dil tarihi yazmak, dilin halledilmemiş bazı problemlerini ortaya çıkarmak, Türk dilinin dil atlasını hazırlamak ve Türkiye Türkçesi ağızlarını doğru bir şekilde sınıflandırmak açısından son derece önemlidir. Böylelikle, bu kitap alanda yapılacak araştırmalara katkı sağlaması açısından Türk diline bir hizmet ve bu alanla ilgilenen araştırmacılara yol göstermesi yönüyle bir rehber özelliği taşır.

Türkiye Türkçesi ağızlarının bütünü hakkında kapsamlı bir çalışma henüz hazırlanmış değildir. Dolayısıyla derleme faaliyetleri henüz tamamlanmadığı için Türkiye Türkçesi ağızlarının dil atlası da hazırlanamamıştır. Ancak Leyla Karahan’ın *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* çalışmasında 14’ü ses, 8’i şekil ve 1’i söz dizimi olmak üzere toplam 23 harita³ yer almaktadır. Türkistan coğrafyasına baktığımızda Azerbaycan, Tatar, Başkurt ve Saha gibi Türk lehçelerinin dil atlaslarının hazırlandığını görüyoruz⁴.

Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili en son yapılan çalışmalardan biri de Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü Yeni Türk Dili anabilim dalı öğretim üyesi Emine Atmaca’nın *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları* adlı kitabıdır. Bu çalışma, 2017 yılında Türk Dil Kurumu yayınlarından çıkmıştır. Yazar, kitabını annesi Şerife ve babası Rahmi Atmaca’ya ithaf etmiştir. Kitap, *Giriş, Ses Bilgisi (~Fonetik), Şekil Bilgisi (~Ekleşme Bilgisi, Morfoloji), Sonuç, Metinler, Sözlük, Haritalar, Metinler Listesi, Kaynaklar, Genel Ağ Kaynakları* olmak üzere toplam 9 bölümden oluşmuştur.

Kitaptan edindiğimiz bilgiye göre bu çalışma, 2003-2005 yıllarında Antalya ilinin yayla ilçelerden biri olan Korkuteli merkez ve buraya bağlı 36 köy ve 6 beldede konuşulan ağız derlemesi ve dil incelemesinden ibarettir. Araştırma boyunca toplam 20 kaset derlenmiş ve yaklaşık 700 sayfayı tutan bu metinlerden yöre ağızını en iyi temsil edenler seçilmiştir. 44 kişiye ait 190 sayfa civarında bir metin kısmı oluşturulmuştur. Metinlerdeki dil özelliklerini daha iyi tespit edebilmek için kelimeler tek tek fişlenmiştir (s. 21).

Eserin *Giriş* bölümünde (s. 19-51), öncelikle amaç belirtilmiş, bu alanla ilgili çalışmalardan bahsedilmiş ve ağız araştırmalarının dil çalışmaları arasındaki gerekliliği ve önemi ortaya konulmuştur. Ayrıca bu bölümde Korkuteli ilçesinin tarihi, coğrafyası, eğitimi, sosyal yapısı, ekonomik durumu, sanayisi ve etnik yapısı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Özellikle kısımda ilçenin “etnik yapısı” hakkında yazılan bölüm dikkate değerdir. Çünkü

¹ Ahmet Caferoğlu, “Muğla Ağızı”, *TDAY-Belleten*, 1962, Ankara 1963; *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, Ankara 1994.

² Zeynep Korkmaz, “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *TDAY-Belleten*, Ankara 1975-76, s. 143-172.

³ Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yayınları, Ankara 1996.

⁴ Melek Erdem, “Türk Dialekt Coğrafyası Araştırmalarında İran Türk Ağız Araştırmalarının Yeri”, *ÇÜTAD Cilt 1, Sayı 1 / Aralık 2016*, s. 8.

etnik yapı, ağız özelliklerini belirleyen temel etkenlerden biridir. Bölgeye yerleşen Oğuz boylarının iskân tarihine ait metinlerle dil metinlerini karşılaştırmadan *boy-ağız*, *aşiret-ağız*, *oymak-ağız* ilişkilerinin kurulabilmesi ise tam olarak mümkün değildir⁵. Yazar, bu bölümü bu alandaki çalışmalarıyla bildiğimiz Zeynep Korkmaz'ın “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu”⁶ makalesinde verdiği *Kınık*, *Avşar* ve *Salur* boylarının dil özelliklerini Korkuteli ağzıyla karşılaştırarak vermiştir (s. 38-43). Ayrıca çalışmada, Yazır Oğuz boyu (s. 42-43) ve Kargın köyünde ikamet eden Sarıkeçili Yörükleri'nin (s. 44) ağız özellikleri üzerinde de durulmuştur. Yazar, bu kısımdan sonra Korkuteli'nin ağız bölgelerini, *-yor* *şimdiki zaman* eki ve *şimdi zaman zarfının* kullanılışları göz önünde bulundurarak *üç ana ağız bölgesine* (s. 49) ayırmıştır. Bu bölgeler, renklendirilmiş bir haritada gösterilmiştir (s. 51).

Eserin *Ses Bilgisi* bölümünde (s. 52- 127), Antalya ili Korkuteli ilçesi ve yöresi ağızlarında kullanılmakta olan ve yazı dilinden farklı olan “ünlü ve bu ünlülerin özellikleri, ünlü değişimleri, ünlü yutulmaları, ünlü erimeleri, ünlü türemesi, ünlü birleşmesi” ve bunların sebepleri ele alınmıştır. Ünsüzler konusunda da yazı dilinden farklı olarak Korkuteli ağzında kullanılmakta olan ünsüzlerin özellikleri ile ilgili ünsüz değişimleri başlığı altında ünsüzlerin “ötümlüleşmesi, ötümsüzleşmesi, süreklileşmesi (sızıcılaşması, akıcılaşması) süresizleşmesi, ünsüz benzeşmesi, ünsüz yutulması, ünsüz erimesi, ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, ünsüz ikizleşmesi, derilme, büzülme, aşınma, ünsüz göçüşmesi ve vurgu” gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu bölümde yöre ağzı için en dikkat çekici durum, fonemik⁷ bir özelliğe sahip olan /e/ile /i/ arasında düz, yarı geniş, ince türden olan bu ses, yaygın adıyla bilinen *kapalı [ê]* ünlüsünün yöre ağzında karakteristik olarak görülmesidir: *dêP* (< deyip) (28a/9), *yêdi* “yedi sayısı” (23/15), *nêrde* (23/16), *gêdiyoru* (30b/43), *dêyom* (30c/63), *kêyerken* (32b/54), *dêmenin* (24a/85), *vêrmeden* (32a/9), *dêye* (39b/42), *yêcege* (22b/35), *gêciye* (< geceye) (32c/112), *vêrgisi* (38c/160), *êyilenden* (38a/88), *yêmêne* (< yemeğine) (17/14) (s. 54). Yöre ağzında görülen bir diğer karakteristik ünlü de /e/ ünlüsünden daha açık, ince türden “açık e” diye isimlendirilen ünlüdür: *mâzunuyun* (38a/21), *gâşdi* (43b/144), *gâldiK* (31b/22), *gâldi* (10a/15, 40b/37), *gâşle* (19b/23), *âlli* (25b/186, 19a/1, 19a/3, 19a/13) (s. 54). Bu ağzıda görülen bir diğer önemli husus da “aslî ünlü uzunlukları (~birincil ünlü uzunlukları)”dır. Yazar, bölge ağzındaki bu uzunlukları tespit ederken Zeynep Korkmaz'ın *Güneybatı Anadolu Ağızları*, Talat Tekin'in *Türk Dilinde Birincil Ünlü Uzunlukları*, İlhan Çeneli'nin *Türkmen Türkçesi Sözlüğü*, Yuriy Vasiliev'in *Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük* adlı kitaplarında verdikleri uzun ünlü örneklerinden de yararlanmış ve tespit ettiği uzunlukları tablolaştırarak vermiştir (s. 65-69)

⁵ Oğuz boylarının iskân tarihi ile ilgili Cevdet Türkay'ın *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001; Yusuf Halaçoğlu'nun *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009; Yusuf Halaçoğlu'nun *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006 ve Mehmet Eröz'ün *Yörükler*, İstanbul, 1991 çalışmalarına bakılabilir.

⁶ Zeynep Korkmaz, “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu”, *TDAY-Belleten*, 1971, Ankara 1980 (2. baskı), s. 21-32.

⁷ Osman Nedim Tuna, *Türk Dilbilgisi*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Ders Notları, Malatya 1986, s. 11.

Eserin *Şekil Bilgisi* bölümünde (s. 129- 190), Korkuteli ağzının morfolojik özellikleri ortaya konulmuş, ayrıca “Kelimeler” başlığı altında (s. 191-215), sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar gibi gramer birimleri, aynı adı taşıyan başlıklar altında incelenmiştir. Bu bölümde Standart Türkiye Türkçesi’nde bulunmayan bazı kullanımlara rastlıyoruz. Mesela; yöre ağzının bildirme kiplerinin fiil çekimlerinde birinci teklik kişi için /m/ yerine /n/ ekinin kullanılması karakteristiktir: *terkedcēn* (24a/23), *yöllarin* (2a/30), *bilirin* (4a/6), *tutarın* (21b/133). Ancak yazar, bu şekil bilgisi özelliğın görülen geçmiş zaman ekinde rastlanmadığını tespit etmiştir: *diñeldim* (31d/140), *furdum* (< vurdum) (30c/64) (s. 219). Yazar, tasarlama kiplerinden emir / istek kipinin teklik 1. şahıs çekiminde de /m/ yerine /n/ ekinin kullanılmasının karakteristik olduğunu belirtmiştir: *ōreten* (21b/131), *varen* (11/16). Ancak şart ekinde bu morfolojik hususun görülmediğini tespit etmiştir: *yassam* (32b/67), *sunsam* (32b/67) (s. 219) vb. Şekil bilgisinde şimdiki zaman eki, -yorur / -yoru, -yor / -yo kullanımlarının yanında -ip / -ip zarf-fiili bat- (< yat-) yardımcı fiilinin geniş zamanı ile oluşmuş biçimlerin işlek biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir: *çalıPbatır* (39c/83), *bārışıPbatırılar* (40b/38), *dēyiPbatıllar* (30b/43) (s. 219). Ayrıca -(y)Ip zarf-fiil ekinin -P’li şekilde kullanılmasının yöre ağzı için karakteristik olduğu tespit edilmiştir: *āleP āleP* (< ağlayıp ağlayıp) (25a/56), *goP* (< koyup) (5/37, 25b/175), *gavruğlaP* (< kavruklayıp “haşlamak”) (5/40) (s. 220).

Yazar, kitabının Giriş kısmında belirttiği gibi ses ve şekil bilgisi bölümünde *terim* konusunda, genel olarak Osman Nedim Tuna’nın “Lisans, yüksek lisans, doktora ders notları”, Zikri Turan’ın “Lisans, yüksek lisans, doktora ders notları”, Zikri Turan’ın *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, Gürer Gülsevin’in *Uşak İli Ağzları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)*, Zeynep Korkmaz’ın *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Muharrem Ergin’in, *Türk Dil Bilgisi* ve Günay Karaağaç’ın *Türkçenin Dil Bilgisi* çalışmalarını esas almıştır (s. 22).

Eserin “Sonuç” bölümünde (s. 217-220), gerek ses gerek şekil bilgisi açısından elde edilen önemli bilgiler kısa bir şekilde tekrar ele alınmış ve yöre ağzını diğer yöre ağzlarından ayıran karakteristik hususlar maddeler halinde verilmiştir.

Eserin “Metinler” kısmında (s. 221-329) ise çalışmaya konu olan toplam 44 metin yer almıştır. Kaynak kişilerden alınan bu kayıtlar ayrı bir parça numarası ile gösterilmiştir. Metin içindeki cümleler numaralandırılmıştır. Bir kaynak kişiden farklı konularda yapılan derlemeler, aynı metin içinde a, b, c vb. şeklinde başlıklandırılmıştır. Derlenen metinler yazıya aktarılırken Prof. Dr. A. Bican Ercilasun’un “Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni”nde sunduğu çeviri yazı işaretleri kullanılmıştır. Deşifre edilen metinler ve bu metinlerin her bir cümlesi ayrı ayrı numaralandırılmıştır. Ses bilgisi, şekil bilgisi ve sonuç bölümlerinde verilen örnekler *italik* olarak yazılmıştır. Örneklerin yer numaralarında birinci rakam metin numarasını, ikinci rakam ise satır numarasını göstermektedir. Örnek olarak verilen bazı kelimelerin anlamları ve değişik ses hâdiseleri sebebiyle tam olarak anlaşılamayan kelimelerin Standart Türkiye Türkçesindeki karşılığı “” tırnak içerisinde verilmiştir: *endē* (< endeki “oradaki”), *hePicini* (< hepsini) (24b/81), *sallēP* (< sallayıp) (24b/126), *goP* (< koyup) (5/37, 25b/175), *duduyon* (< tutuyorum) (30c/69), *düşgünnüK* (< düşkünlük) (31d/102),

götürüngen (< götürürken) (31c/34), *geziyin* (< geziyorum) (25a/51), *üzülüyen* (< üzülüyorum) (33b/2) vb.

Eserin “Sözlük” bölümünde (s. 331-345) ise “Metinler” bölümünde geçen, Standart Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve az çok fonetik, morfolojik, semantik bakımdan değişikliğe uğramış kelimelerin Standart Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir. Fonetik değişikliğe uğramış ve anlamı herkes tarafından bilinen kelimelere ise sözlükte hacmi büyütmemek için yer verilmemiştir. Kelimenin geçtiği yerler metin ve satır numaralarıyla birlikte verilmiştir. “Sözlük” bölümünde güncel Türk dilinin Derleme Sözlüğü’nde bulunmayan kelimeler yer verilmiştir. Bu yönüyle eser Derleme Sözlüğü’ne katkı yapması açısından önemlidir. Çalışmanın sonuna Korkuteli ağzından *kayıt dışı derlenen kelimeler* (s. 347-357), *kalıp ifadeler* (s. 359-364), *haritalar* (s. 365-367), Hüseyin Kuşdemir’in *Korkuteli Ağzı* lisans tezinde çizdiği *Korkuteli haritası* (s. 368) ve *metinler listesi* (s. 369-370) eklenmiştir. Ayrıca kitabın “Kayıt Dışı Derlenen Kelimeler” ve “Kalıp İfadeler” bölümleri de ağız çalışması ile ilgili kitaplarda bulunmayan ve bu eseri diğer ağız çalışmalarından farklı kılan bir özelliğidir.

Eserin “Kaynakça” bölümünde (s. 371-378) ise çalışma esnasında yararlanılan yerli ve yabancı kaynakların künyeleri yer almaktadır.

Günümüzde herhangi bir ilin, ilçenin ya da köyün ağzını çalışmak hem maddi hem de manevi açıdan oldukça zor ve zahmetlidir. Ağız çalışması yapılacak olan bölgeyi çok iyi tanımak, kaynak kişilere kolayca ulaşabilmek ve kaynak kişiyi günlük hayatında olduğu gibi konuşturabilmek ve derlemeyi başarılı bir şekilde yapmak oldukça meşakkatli bir iştir. Ağız çalışmalarının en zor kısmı da derlemeyi doğru deşifre edebilmektir. Bunun için de hata payını en aza indirebilmek için yapılan derlemeler, derleyici tarafından defalarca dinlenmelidir. Bu bağlamda Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları adlı eser, çok titiz bir çalışmanın ürünüdür. Dolayısıyla çalışma, ağız bilimi alanında çalışan öğretim üyeleri, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri için kaynak kitap hüviyetine sahip bir eserdir. Bu güzel ve titiz çalışması için Yrd. Doç. Dr. Emine Atmaca’yı tebrik eder, başarılarının devamını dilerim.